

Utmaning och utveckling i förskolan med bilderboken som verktyg

Deltagande forskare från Miun: Ulla Damber (UTV) och Eva Nordlinder (HUM)

Introduktion

Utifrån att Mittuniversitet utlyst medel i samarbete med närliggande kommuner för projekt som kommer kommunen såväl som Mittuniversitetet tillgodo, lanserade vi idén att driva ett läsprojekt i en av Härnösands förskolor. Vårt forskningsintresse grundas i det faktum att vi ser högläsning som ett av de viktigaste inslagen i förskolans verksamhet. Skönlitteratur möjliggör kontakter med skriftspråket redan under barns första år och vinsterna av didaktiskt genomtänkt högläsning i förskolan är sedan länge väl belagda i tidigare forskning (t ex Hall 2013). Genom kontakten med barnlitteratur läggs en grund för barns senare läsförmåga, deras ordförråd och grammatik stimuleras till utveckling och en grund för barnens framtida skolspråk läggs redan i förskolan. Inte minst för barn med annat modersmål än svenska är dessa tidiga erfarenheter av skriftspråk ovärderliga. Men högläsning kan även berika barnen i en vidare bemärkelse, genom att möjliggöra kulturmöten, inblickar i andra sätt att leva och tänka och som utgångspunkt för att bearbeta händelser och erfarenheter i barnens liv.

Studiens syfte var att undersöka hur bilderböcker med teman som exempelvis konflikter och flykt mottas av barn respektive pedagoger, samt att utveckla metoder för ett aktivt arbete kring dessa böcker i en mångkulturell förskola. Målet var att genom arbetet med bilderböckerna skapa interkulturell förståelse och bearbeta erfarenheter av exempelvis krig och flykt, samtidigt som barnens kommunikativa verktyg utvecklades. I studiens upplägg ingick kompetensutveckling för personalen som en viktig del, förutom bokarbetet i barngrupp, för att utveckla kunskaper och kompetens att arbeta språkutvecklande i flerspråkiga barngrupper. Personalen var primär målgrupp, eftersom något tillstånd för arbete i barngrupp inte inhämtats.

Varför Härnösand?

Eftersom Västernorrland, enligt kommunfakta, är Sveriges sjunde största asyl-län framstod det som viktigt för Härnösands förskolor att ge de nyanlända barnen en så bra språklig start i livet som möjligt. En tanke var att stimulera personalen att även nyttja barnens modersmål genom att använda bilderböcker även på barnens modersmål, en tanke i linje med vad aktuell forskning indikerar som en fruktbar väg att gå (Svensson 2016). En följd av den språkliga mångfalden är att det uppstår ett behov av nya sätt att arbeta i barngrupperna. Så kan exempelvis högläsning av böcker som finns på både svenska och barnens modersmål fungera som ett verktyg för såväl lärande som integration av både barn och vårdnadshavare, som involveras i högläsning med barnen. Projektet syftade alltså till att ge möjlighet till läsning på barnens modersmål, då ett stort antal svenska titlar finns översatta till de vanligaste modersmålen.

Att förskolans personal har regelbundet återkommande lässtunder med barnen är extra viktigt när barngruppen är flerspråkig, då tidiga kontakter med det skrivna språket får framtida effekter för barnens språk- och ordförrådsutveckling, effekter som visar sig korrelera med barnens senare skolframgång (Axelsson 2013). En förutsättning för positiva effekter av högläsning är emellertid att barnen blir aktiva deltagare i läsningen och att personalen har en rik arsenal av metoder för bearbetning av det lästa. Estetiska intryck och uttryck, boksamtal, digitala verktyg som stöd för flerspråkiga barn, språkstimulerande aktiviteter och meningsskapande dramaaktiviteter är några exempel på effektiva arbetssätt, som vår studie syftade till att aktualisera.

I centrum står emellertid också alltid innehållet i det lästa. Barnlitteratur kan användas som verktyg för nya insikter och lärande, som ett verktyg för att bearbeta erfarenheter och för att dela erfarenheter i barngruppen där boken utgör den gemensamma plattformen för erfarenhetsutbyte. Dagens utbud av bilderböcker erbjuder för kreativa förskollärare att finna och utforska nya vägar att expandera barnens upplevelsesfär. Under senare år har gränserna för bilderbokens såväl estetik som tematik förskjutits. Många ämnen är relativt nya i bilderbokssammanhang, som mobbning, alkoholism, hbtq-teman, psykisk sjukdom, misshandel och andra övergrepp samt krig och flykt. Det mest angelägna temat i detta sammanhang bedömde vi vara krig och flykt, ett ämne som berör ett tämligen stort antal familjer och barn i Härnösands kommun.

Samtidigt kan barnens bildseende och språk utvecklas genom de fördjupade boksamtalen som skulle föras inom ramen för projektet. Att tala om bilder och innehåll stärker såväl språket som den analytiska förmågan. Läsningen avsågs också bearbetas genom eget bildskapande, och barnens lek observeras om möjligt, för att kunna dra slutsatser om hur barnens spontana lärande genom lek kan länkas till det lästa innehållet (se Simonsson 2004).

Tullportens förskola

Då kontakt redan var etablerad med ateljéristan på Tullportens förskola, togs kontakt med förskolechef Carina Söderlind Löfvander som var positiv till projektet. Projektidén förankrades även på Mittuniversitetet och presenterades för regionens Bokstart-grupp i april/maj 2017. Kontakter togs även med samordnarna Anneli Kuusisto och Pia Liljeström, samt Eva Claesson, verksamhetschef för förskolan (samtliga Härnösands kommun). Även ett första presentations- och planeringsmöte med personalen på Tullportens ”storsida” (4 personer + ateljérista) gick av stapeln i maj. I juni meddelade Tullporten att man var beredd att delta i projektet efter en betänktetid.

På den aktuella avdelningen fanns ca 5 personal och 30-talet barn i åldrarna 4–5 år, uppdelade på en 4-års- och en 5-årsgrupp. Av barnen hade ca 50 % annat modersmål än svenska. Arabiska var dominerande modersmål, men även tigrinja, somaliska, kurdiska, pashto och engelska förekom. Läsning skedde dels spontant med små grupper av barn, dels direkt före lunch i 20 minuter. Man förfogade över två mindre rum som användes som läsrum.

Utvecklingsprojektet

Metod för utvecklingsarbetet

Huvudsakligen vilade kompetensutvecklingsinsatserna på tankar om kollegialt lärande under s k forskningscirklar. Bärande var principen om kollegialt lärande genom inspiration, testa något i praktiken, utvärdera genomförd aktivitet vid nästa cirkelträff och komma med önskemål inför nästa träff. Vid träffarna ledde forskarna diskussionen, presenterade innehåll och metoder utifrån deltagarnas önskemål. Träffarna var planerade att genomföras ca en gång i månaden. Tyvärr fanns egentligen ingen tid för personalen att avvara till forskningscirklar, varför de fick lägga beslag på tid under de reguljära månatliga planeringsträffarna, egentligen avsedda för att hantera den löpande verksamheten. I vår ansökan till projektet sökte vi medel till vikariekostnader, men inte förrän en bit in i projektet upptäckte vi att sådana kostnader ej kunde täckas av projektmedel. Detta faktum försvårade givetvis arbetet, då den ordinarieplaneringstiden på en förskola är minst sagt sparsam.

Projektet planerade även att ta hjälp av fortbildningsdagar för förskolepersonal, genom Bokstart och sedermera även genom det kommunala språknätverket.

Genomförande av utvecklingsprojektet

I september 2017 informerade personalen vårdnadshavare om projektet och dess etiska ramar och vårdnadshavare fick ge sitt samtycke till sina barns närvaro i projektet.

I början av oktober levererades ett 30-tal estetiskt och innehållsligt utmanande bilderböcker till Tullporten och efter någon vecka anordnades ett bokbord, där böckerna stod uppställda. Alla barn fick i grupper om tre gå in till bokbordet och välja varsin favoritbok (valet baserades självklart på omslaget). Varje barn fotograferades sedan högtidligen med "sin" bok, foton som sedan visades i en rullande digital fotoram, för att uppehålla intresset för bokvalet. (se bilaga 1.) Även pedagogerna gjorde sina val av böcker, som dels baserades på omslagsbilden, dels på innehållet. De fick även välja tre böcker var.

Den 17:e oktober hölls i samverkan med projektet Bokstart (drivet av Länsbiblioteket Västernorrland/Regional Utveckling) en fortbildningsdag med externa föreläsare, bl a Gertrud Widerberg och Anne-Marie Körling, läsambassadör 2015–2017, där personalen och forskarna även samlades till en planeringsträff. Under följande veckor gjorde en av forskarna besök på Tullporten för att läsa några av de böcker barnen valt, då tanken var att varje barn skulle få höra "sin" bok.

Under projekttiden hölls i kommunens språknätverks regi ytterligare fortbildningsdagar och inspirationsträffar där forskarna var närvarande, men där ingen från Tullportens förskola hade möjlighet att delta (bl a en halvdag med Veli Tuomela om språkutvecklande arbete, och en halvdag med logopeden Elvira Ashby om de didaktiska tankarna bakom Babblarna). Även inspirationsträffar med övriga förskolor i kommunen anordnades, där många presenterade goda exempel på stimulerande läsarbete.

I slutet av oktober hade emellertid personalen ännu ej gjort ett definitivt val av bok för gemensam läsning, även om projektböckerna stod framme i bokrummen, åtkomliga för barnen. Forskarna påpekade vikten av att nu göra ett definitivt val. Under en forskningscirkel presenterades hur en förskola kan arbeta tematiskt under helt termin för att inspirera till det fortsatta arbetet. Med personalen diskuterades även den rutin de hade att läsa 20 minuter före lunch, vilket kan medföra att tiden för bearbetning av det lästa blir beskuren, men rutinerna i detta fall dikterades av kökets förutsättningar, samt den tidigare aktiviteten under förmiddagen.

Inte förrän i mitten av november var valet av gemensamma högläsningböcker klart, även om en del titlar redan lästs för barnen i mindre grupper. Att fortsatt läsa i mindre grupper var också ett val personalen gjort. Likaså stod användandet av "green screen" klart, ett digitalt verktyg personalen lärt sig använda under en fortbildning, och som de gärna ville testa i praktiken. Personalen uttryckte även en önskan om en bättre fysisk miljö för läsning ("mysigare läsrum"), varvid tre designstudenter vid Mittuniversitetet kontaktades för att bistå personalen med planering av två Lashörnor (en för 4-åringar och en för 5-åringar). Designstudenterna besökte omgående Tullporten och samtalade med barn och personal om deras önskemål.

Tanken med att engagera designstudenterna var dels att få input utifrån, dels att knyta ett närmare samarbete med fler avdelningar vid Miun.

I december hade läsning och aktiviteter kring böckerna *Åka buss* (5-åringar) och *Alla får åka med* (4-åringar) påbörjats.

Personalens reflektioner kring läsningen av böckerna:

Förskollärare 1 vittnar om hur *Alla får åka med* fungerar väl, då barnen hört boken tidigare och ganska enkelt kan följa med i handlingen. Bra att prata om då boken handlar om hur man behandlar varandra, lika – olika m.m. Samtalen fungerar bättre i liten grupp än i helgrupp. Att visa bilderna med hjälp av en kanon gör att alla kan se bilderna och vara med i samtalet. Rekvisita har använts och barnen har själva "lekt sagan" med hjälp av rekvisitan och de återberättar boken för

I ateljén hade ateljéristan kopierat sidor ur boken och barnen uppmanades att konstruera ett tredimensionellt föremål ur boken (ett flygplan, en pansarvagn, en fjäril, en buss...). Byggena limmades och målades. Denna aktivitet hamnade dock på kollisionskurs med julpyslet, varvid projektet fick ta en omstart i januari. Bokvalen hölls levande i den digitala fotoramen, men läsaktiviteterna avtog i och med advent, luciafirande och jul.

Andra veckan i januari återupptogs arbetet i ateljén med barnen, under ateljéristans ledning. Vid en forskningscirkel med personalen fokuserades boksamtalsmetoden enligt Aidan Chambers modell, och blanketter för dokumentation och utvärdering delades ut. Dock var personalens mottagande av aktiviteten svalt, vilket framkom under nästa träff i februari, då inga boksamtal redovisades. Lekskrivande och eget berättande i bild introducerades också. Forskarna föreslog även "bilddagböcker" på flera språk, som lämnas mellan förskolan och hemmet, men även här var intresset svalt, så några anteckningsböcker för ändamålet inköptes aldrig. Möjligheten till utökat samarbete med vårdnadshavarna diskuteras, men några aktiviteter redovisades aldrig.

I månadskiftet februari/mars presenterade designstudenterna sina förslag till läshörnor, men förslagen avvisades av personalen, och designstudenterna gjorde ett nytt försök efter att ha noterat personalens önskemål om funktionalitet. Senare träffade forskarna designstudenterna på Mittuniversitetet för att diskutera igenom vad som gått snett i kommunikationen.

Materialtransporter till och från Sundsvall vidtog, inköp byttes ut och framme i maj är personalen nöjd med det material de fått för att färdigställa sina läshörnor. Förutom rullgardiner, mattor och kuddar, en världskarta och ny belysning, var en dokumentkamera för att möjliggöra läsning på storbild ett viktigt inslag.

I mars anordnades en fortbildningsträff om PenPal, ett verktyg som möjliggör användande av ljudfiler på barnens modersmål, i kombination med bilderbokens text. En föreläsare, Karin Sohlgren från Rinkeby, som marknadsför och fortbildar om verktyget anlätades. Endast en av pedagogerna var emellertid positiv till verktyget.

I april skedde nästa träff, och nu hade personalen haft ett par boksamtal med barnen. Personalen var inte helt positivt inställd till samtalen men vi förstår att de har haft intressanta samtal utifrån bilderna i böckerna. "Böckerna är för svåra" är en föreställning som kom att dominera denna träff.

Trots indikationer om undringar om hur mycket barnen förstår, så framgår det att personalen läser böcker med barnen och pratar om bilder och företeelser. Dock finns inget samlat tematiskt grepp om läsningen, och vad som händer vid lässtunderna framstår som tämligen personberoende.

Arbetet i ateljén har nu resulterat i en utställning, dels av barnens tillverkade föremål, dels av de bilder som skapats med hjälp av "green screen"-tekniken, där barnet klippts in i baksidan tillsammans med föremålet som skapats. Barnen har själva valt sida i boken och placering av sin egen bild och bilden av föremålet. Flera pojkar konstruerade stridsvagnar men även några våningssängar, flickorna fjärilar och en båt.

I augusti beviljades projektet förlängning på forskarnas önskemål, eftersom de lässtimulerande aktiviteterna inte riktigt hade tagit fart, men personalen tackade nej till vidare medverkan, bl a med hänvisning till att kommunen läsåret 2018/2019 skulle engagera sig i Läslyftet (se Skolverket).

I mars 2019 avslutades projektet med att forskarna besökte Tullporten och tog del av personalens utvärdering av hur de omgjorda läshörnorna fungerar.

Forskningsinsatsen

I projektet löpte en forskningsinsats parallellt med att projektet genomfördes. Forskningssyftet var att undersöka hur bilderböcker med teman som exempelvis krig och flykt mottas och används i förskolan, samt att öka kunskaperna om barnens och förskolepersonalens preferenser och reaktioner på olika typer av bilderböcker. Även de lässtimulerande aktiviteterna skulle utvärderas utifrån personalens uppfattningar om barnens reaktioner på böcker och aktiviteter.

Metod och material

Eftersom vi i första hand var intresserade av förskolepersonalens uppfattningar om böckerna och aktiviteterna användes semistrukturerade intervjuer som metod. Individuella intervjuer genomfördes med all personal i mitten av oktober 2017, när projektet startades, för att sondera personalens bild av nuläget gällande högläsningen i verksamheten, samt förväntningar inför projektet. Intervjuerna genomfördes i samband med den inspirationsdag som anordnades av Bokstart. Avslutande intervjuer, för att fånga upp personalens uppfattningar om det genomgångna projektet genomfördes i mitten av juni, 2018, på Tullportens förskola. Intervjuerna varierade i i längd från 30 minuter till drygt 60 minuter. Intervjuerna spelades in och transkriberades av forskarna. Även t f förskolechef intervjuades i slutet av juni.

Som komplement till intervjuerna fördes vid samtliga forskningscirklar fältanteckningar.

Resultat

Då projektet var tudelat, dels en forskningsdel och dels ett utvecklingsprojekt redovisas resultaten var för sig.

Utvecklingsprojektet

Ett stort avbräck för utvecklingsprojektet var att de medel som finansierade insatsen inte tilläts täcka vikariekostnader. Då vi signalerat att vikarier ingick i planen, blev besvikelsen stor hos personalen när de förstod att så inte var fallet. Härmed kom projektet att på ett oönskat sätt inkräkta på planeringen av den dagliga verksamheten. Forskarna försåg även personalen med facklitteratur om boksamtal, flerspråkighet och högläsning i förskolan, men all litteraturläsning blev hänvisad till fritiden, vilket sannolikt förklarar att teoretisk input begränsades till de samtal forskarna hade med personalen. Det relativa motstånd mot projektet vi upplevde tror vi mycket bottnar i att den utlovade tiden att ägna åt utvecklingsarbete visade sig vara obefintlig.

Enligt vår erfarenhet kan projekt i förskolan ha en tämligen lång startsträcka, vilket också här var fallet. Den knappa tiden för gemensam planering kan ses som en bidragande faktor till att det ofta blir så.

Personalens beskrivningar av högläsningstillfällen med barnen visar emellertid att många boksamtal genomfördes under projekttiden och att barnen visade intresse. Inte minst fungerade den digitala fotoramen som en inspirationskälla för barnens nyfikenhet på böckerna. Temat flykt var förvisso närvarande på avdelningen, men kanske aktiviteterna med bildskapande och byggande av föremål inte fullt ut kopplades till temat.

Chefen uttryckte vid slutintervjun att hon var mycket nöjd med projektet, som en förberedelse till kommunens satsning på Skolverkets Läslyft under läsåret 2018/2019. Det var också positivt att personalen (ateljéristan) inkluderat digitala verktyg i arbetet, något som ligger i förskolans uppdrag.

Vi kan konstatera att ateljéverksamheten ledde till stort engagemang bland barnen, och att det inom ramen för aktiviteterna även förekom många genuina (och så till vida språkutvecklande) dialoger. Barnen läser bilderböcker främst utifrån bilderna och här erbjuds utmärkta möjligheter för personalen att pendla mellan skrift och vardagspråk, med utgångspunkt i barnens egna tankar och erfarenheter. Detta skedde också under projekttiden, och samtalen utifrån bilderna tror vi erbjuder ett fortsatt intressant utvecklingsområde för personalgruppen.

Forskarnas intentioner att utmana pedagogernas syn på boksamtal för att utveckla tekniken blev emellertid tämligen svalt mottagna och åsikten att ”detta gör vi redan” förelåg. Rutinen med läsning 20 minuter före lunch begränsade möjligheterna till samtal mellan barn och vuxen efter avslutad läsning och vi upplevde ett problem med att rutinerna var så oflexibla. Inte heller föll våra förslag om att personalen skulle dokumentera aktiviteter, som underlag för senare gemensam reflektion, så positivt ut. Vår tanke är att en pressad arbetssituation med största säkerhet påverkat personalens möjligheter att lägga extra tid på projektet. Chefen hade också begränsade möjligheter att engagera sig i den pedagogiska verksamheten, p g a en ansträngd administrativ situation.

Forskarnas ursprungliga tanke var att stimulera till större användande av flerspråkiga resurser, t ex böcker på barnens modersmål. PenPal för uppläsning av böcker på barnens modersmål introducerades, och det nämndes att man använt sig av appen Ugglo, som också tillhandahåller bilderbokstexter på olika språk. Idén att få igång ett närmare samarbete mellan hem och förskola utvecklades inte, men bokbeståndet på barns olika modersmål är större än vid projektets start, Penpal finns kvar på förskolan och är i kombination med böckerna och tillgängliga appar en bra grund för vidare utveckling av den flerspråkiga miljön.

Vår intention att iscensätta kollegialt lärande kan inte sägas ha lyckats fullt ut. Till saken hör att det under projekttiden förekom byten av personal (och chef) och även efter projektets avslutande har förändringar i arbetslaget förekommit. Av våra fältanteckningar framgår att personalen ofta arbetat tämligen självständigt och kanske snarare bredvid än med varandra, vilket också kan förklara svårigheterna att få igång det kollegiala lärandet om inte traditionen av samplanering och samarbete varit så djupt rotad i arbetslagets konstellation.

Vid ett återbesök på Tullportens förskola 2019-03-06 intervjuades en förskollärarna som varit med om projektet. Läs hörnorna som färdigstälts under hösten användes nu dagligen till samlingar på morgonen, där dagens aktiviteter gicks igenom. I den ena barngruppen användes tiden före lunch till att diskutera känslor i lärummet, med hjälp av en bokserie med fokus på känslor. Personalen vittnade om att de var nöjda med läs hörnorna och att de upplevde miljön som ”mysig”. I fyraårsgruppen pågick också ett temaarbete utifrån sagan ”Vanten” som resulterat i att barnen byggt

landskap i ett hörn av lärummet och pedagogen berättade att barnen ofta själva lekte med den rekvisita till boken som tillhandahållits. Pedagogen berättade också att hen använt PenPal med en pojke med tigrinja som modersmål med positivt utfall. Hen var också den pedagog som redan vid introduktionen av PenPal visat intresse för verktyget.

I femårsgruppen vikarierar nu en pedagog som inte deltog i projektet. Denna pedagog är även förskolans representant i Läslyftet som pågår 2018–2019. Pedagogen berättade att dokumentkameran används flitigt i femårsgruppen. Dokumentkameran används även för naturstudier och matematiklärande. Personalen är mycket nöjd med dokumentkameran och är enligt pedagogen "överlyckliga att vi har den". Pedagogerna arbetar även fortsättningsvis med att bygga upp läsmiljön och de har besökt biblioteket tillsammans med barnen. Läslyftets upplägg med textseminarium, aktivitet i barngruppen samt uppföljande diskussion i seminariegruppen fungerade väl för den deltagande pedagogen, men överspridning till all personal framstår fortfarande som en utmaning.

Vårt intryck är att designstudenternas idéer, trots ett initialt svalt mottagande av personalen, ändå satt vissa avtryck i miljön, vilket den intervjuade pedagogen även bekräftade.

Forskningsresultat

En forskningsfråga var hur bokvalen skulle utfalla. Ser man någon skillnad på barnens och pedagogernas preferenser? Hur öppna är respektive grupp för estetiskt utmanande bilderböcker? Hur reagerar man på böcker med ett tydligt "svårt" tema som krig och flykt?

Ett intressant resultat från bokbordet är att en stor andel pojkar valde böcker med fordon på framsidan (*Alla får åka med*, *Åka buss* samt *Pudlar och pommis*, där en liten båt är avbildad på framsidan, och en pojke sa uttryckligen att det var den som var intressant). Bokvalen visade sig med andra ord synnerligen könsstereotypa. När det gällde *Alla får åka med* fanns en förförståelse, de hade läst och även arbetat lite med boken tidigare, vilket gjorde att många barn kände igen den.

Sett enbart till barnens val så erhöll Anna-Clara Tidholms *Alla får åka med* flest röster (6), följd av Karin Cyréns *Vem hämtar vem?* som tre flickor valde. Den senare boken är modern och experimentell, och kan läsas från två håll, utifrån föräldrarnas respektive barnens perspektiv med tema hämtning på förskolan. Vi fick inga signaler om att boken bearbetats på något sätt eller ens lästs.

Henrik Wallnäs *Åka buss*, som två barn och fyra pedagoger röstade på, skildrar en familjs flykt från ett krigsområde till en förläggning i Sverige och vidare till ett vardagsliv – dock utan att orden krig och flykt används, vilket öppnar för andra tolkningar om man har en annan läsart och andra erfarenheter. Det är intressant att de barn i gruppen som uttalade sig associerade vapnen till jakt snarare än krig. Pedagogerna upplevde inte att något barn tog upp flykttemat i boken. De pojkar som byggde stridsvagnar uppfattade dem mest som spännande, förefaller det.

Vår reflektion är att kanske personalens val av litteratur utifrån ett bestämt tema kan vara ett sätt att få barnen att ta del av bilderböcker som de annars kanske inte skulle välja? Fler pedagoger än barn valde *Åka buss*, liksom Salinas *Resan* (om att komma till en plats utan språk) och Sannas *Flykten* (3 ped), som även de lästes i liten grupp. Böckerna kvalificerar sig med andra ord efter temat och inte tvärtom. Eftersom personalen känner syftet med temat och planerar upplägget är de kanske även de mest lämpade att stå för litteraturvalet, då ett temaarbete med en bok ofta drar ut över en termin?

Flickorna valde dock i flera fall nyskapande och spännande bilderböcker, som enligt vår kännedom inte behandlades aktivt vid någon lästund.

Barnen identifierade sig med "sin" bok. Vi ser fotograferingen av barnet med boken, och användandet av digital fotoram som en ypperlig insats att socialisera barnen till "en som läser", då att bli en bokläsare också handlar om identitet.

Från fältanteckningarna och intervjuerna framkommer att barnen först och främst reagerar på bilderna i boken. Barnen gör spontana tolkningar och därmed skapas möjligheter för utvecklande dialoger mellan barnen och den vuxne. Flest negativa reaktioner på de valda böckerna registrerar vi hos personalen, något som stämmer överens med tidigare forskning om böcker som utmanar innehållsmässigt eller estetiskt. Kanske ett närmare samarbete med biblioteket kan bidra med inspiration för att gå ifrån den invanda repertoaren?

Sammanfattande diskussion och implikationer för verksamheten

- Inledningsvis vill vi nämna att vår hemvist på universitetet kanske hämmade viljan till tankeutbyte mellan oss och personalen? I och med att personalen inte själva läste facklitteratur blev teoretisk input arbetslagsmedlemmarna sinsemellan inte av. I vårt förslag till fortsatt forskning föreslår vi att fler förskolor involveras i denna typ av projekt, vilket vi tror gynnar det kollegiala utbytet. Vi är inte heller säkra på hur villiga samtliga i arbetslaget var att delta i projektet och vi är självkritiska vad gäller vårt urval av förskola, eftersom förankring i personalens eget intresse och upplevda behov måste vara utgångspunkt för denna typ av projekt. Vi trodde att så var fallet, eftersom förskolan efter en betänketid tackade ja till att delta i projektet, men det begränsade intresse för projektet vi mött tyder på att inte alla var motiverade, eller att projektarbetet inte motsvarade deras förväntningar.
- Tid för gemensamt arbete är en nyckelfaktor vid alla utvecklingsarbeten. Att medel för vikarietid avsätts torde kanske vara den viktigaste insatsen kommunen/Miun kan bidra med för att utveckla verksamheten i förskolan. Vikarier kan även bidra till ökad närvaro vid kommunala fortbildningsinsatser. Kollegial utveckling bygger på kollegialt samarbete och därför upplever vi att den uppdelning av arbetsuppgifter på olika individer (t ex arbetade ateljéristan alltid ensam med barnen i ateljén) är olycklig för det kollegiala lärandet och den bristande delaktigheten kan ha bidragit till att projektet aldrig riktigt landade hos personalen som "vårt gemensamma projekt".
- En faktor vi tror kan ha betydelse vid genomförandet av utvecklingsarbete är att det finns ett tydligt pedagogiskt ledarskap och det menar vi saknades. De förskolechefer som kommit och gått under projekttiden är ansvariga för flera förskolor och vi tror att mer av distribuerat ledarskap kanske skulle gynna verksamhetsutvecklingen, då engagerat ledarskap enligt tidigare forskning har stor betydelse för genomförande och utfall av projekt. Att rutiner kan ändras (t ex att läsning inte behöver ske alldeles före lunch) om det finns goda skäl för det, kan vara ett exempel på vad en pedagogisk ledare skulle kunna ta ansvar för, en ledare som då också är närvarande i verksamheten. Likaså kan chefen uppmuntra personalen att delta i (gratis) högkvalitativa fortbildningsseminarier.
- Fler satsningar på interkulturell pedagogik och arbete med flerspråkighet behövs. Med dagens digitala verktyg erbjuds goda möjligheter att låta alla barn, även helt svenskspråkiga, att möta olika språk, dels för att luckra upp den enspråkiga normen, men också för att bidra till utvecklingen av barnens språkliga medvetenhet.
- Tydlig kommunikation och goda kommunikationskanaler tror vi underlättar genomförandet av denna typ av projekt. Såväl forskarna, som designstudenterna, upplevde svårigheter att ta kontakt via epost. Även telefonkontakt hade sina problem då personalen ju var i arbete. Med

självkritisk blick ser att vi att en hel del problem som uppstod hade kunnat avskaffas om samtliga inblandade redan vid start varit överens om hur och när kommunikation skulle ske.

Förslag till fortsatt forskning

Ett utvecklingsprojekt som involverar ett flertal förskolor tror vi kan sporra till mer av erfarenhetsutbyte och på så sätt också bidra med inspiration och lärande. Att följa personalens lärande av varandra i ett sådant projekt kan bidra med viktiga insikter om personalens lärande i förskolemiljö.

Efter en etisk prövning kan även barnens reaktioner och uppfattningar ligga till grund för en studie av deras reaktioner och associationer kopplat till läsning av böcker utanför den mer gängse kanon.

Projektets spridning

- 2017 oktober – Projektet presenteras på Härnösands kommuns intranät *Insidan*.
- Projektet presenteras vid ett nordiskt nätverksmöte *Les i barnehagen* i Köpenhamn.
- 2018 januari – Projektets utveckling presenteras och diskuteras vid nätverksmöte *Les barnehagen* i Tönsberg.
- maj – Projektet presenterad vid Bokstartskonferens i Örnsköldsvik.
- Projektet presenteras i Åbo vid en konferens för litteraturvetare.
- sept. – Avrapportering av projektet till Härnösands kommun på teatern i Härnösand (all förskolepersonal i kommunen) av forskarna och ateljéristan
- oktober – Bilderbokssymposium på Mittuniversitet, Sundsvall, där projektet presenteras.

Facklitteratur som tilhandahölls på förskolan

Damber, Ulla, Nilsson, Jan & Ohlsson, Camilla (2013). *Litteraturläsning i förskolan*. Lund: Studentlitteratur

Edwards, Agneta (2017). *Boksamtal med bilderböcker*, Stockholm: Natur och kultur (Förskoleserien)

Khousravi, Mahroo (2017). *Flerspråkighet: alla barn, alla språk, alla dagar!*. Stockholm: Natur och kultur (Förskoleserien)

Referenslitteratur

- Bettelheim, Bruno. (2010[1989]). *The uses of enchantment: the meaning and importance of fairy tales*. Vintage Books ed. New York: Vintage Books
- Björklund, Elisabeth (2009), *Att erövra litteracitet: små barns kommunikativa möten med berättande, bilder, text och tecken i förskolan*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Damber, Ulla (2017). Librarian and Teacher Collaboration: Enhancing Second-Language Learners' Literacy Development. In Joron Pihl, Kristin Skinstad van der Kooij & Tone Cecilie Carlsten (eds) *Teacher and Librarian Partnerships in Literacy Education in the 21st Century*. Rotterdam: Sense Publishers, (pp. 75–88).
- Damber, Ulla. (2015). Read-alouds in preschool: A Matter of Discipline? *Journal of Early Childhood Literacy*, 15(2), 256–280.
- Damber, Ulla (2015) Implementering av kritisk litteracitet i förskola och tidiga år Utmaningar och möjligheter. In Lundgren, B. & Damber, U.(Eds.) *Critical literacy i svensk klassrumskontext*. Umeå universitet.
- Damber, Ulla, Nilsson, Jan & Ohlsson, Camilla (2013). *Litteraturläsning i förskolan*. Lund: Studentlitteratur
- Fast, Carina (2008). *Literacy: i familj, förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur
- Fast, Carina (2007), *Sju barn lär sig läsa och skriva: familjeliv och populärkultur i möte med förskola och skola*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala: Uppsala universitet
- Hall, Kathy (2013). Effective literacy teaching in early years of school: A review of evidence. In Larson, J. & Marsh, J. (eds.) *The SAGE Handbook of Early Childhood Literacy*, 2nd ed. London/Thousand Oaks: Sage, pp.525–541.
- Heimer, Maria (2016). *Högläsning i förskolan – vägledning till litteraturen*. Stockholm: Gothia Fortbildning
- Hofslundsengen, Hilde, Hagtvet Bente & Gustafsson, Jan-Erik (2016). Immediate and delayed effects of invented writing intervention in preschool. *Reading and Writing*, 1-23. doi: 10.1007/s11145-016-9646-8. Permanent link: <http://hdl.handle.net/11250/2387262>.
- Kaplan, Suzanne (2003). *Barn under Förintelsen - då och nu: affekter och minnesbilder efter extrem traumatisering*. Stockholm: Natur och kultur
- Kümmerling-Meibauer, Bettina, Meibauer, Jörg, Nachtigäller, Kerstin & Rohlfing, Katharina J. (red.) (2015). *Learning from picturebooks: perspectives from child development and literacy studies*. London: Routledge
- Märak, Gunnlög (1994). *Barns tolkningar av fiktiva figurers tänkande: om Snusmumrikens vårvisa och en björn med mycket liten hjärna*, Diss. Linköping: Linköpings universitet
- Nilsson, Anette (2009). *Existerar det en pedagogisk, estetisk eller funktionell barnbokskanon i förskolan?* Magisteruppsats. Stockholm: Centrum för barnkulturforskning, SU
- Nordlinder, Eva (2008). *"Barns smak – att välja sin läsning": ett läsfrämjandeprojekt i Västerbottens Län. År 2 Slutrapport*. [Umeå: Region Västerbotten]
- Norling, Martina, Sandberg Anette & Almqvist, Lena (2015) Engagement and emergent literacy practices in Swedish preschools, *European Early Childhood Education Research Journal*, 23:5, 619-634, DOI: 10.1080/1350293X.2014.996423.
- Roche, Mary (2015). *Developing children's critical thinking through picturebooks : a guide for primary and early years students and teachers*. London: Routledge
- Salameh, Eva-Kristina. (2012). Språklig socialisation. In C. Hedman (Ed.) *Flerspråkighet i skolan: språklig utveckling och undervisning*. (1. uppl.) Stockholm: Natur & Kultur.
- Simonsson, Maria (2006). *Pedagogers möte med bilderböcker i förskolan*, Linköping: univ.
- Simonsson, Maria (2004). *Bilderboken i förskolan: en utgångspunkt för samspel*, Diss. Linköping:

Linköpings universitet

Skaret, Anne (2012). *Litterære kulturmøter. En studie av bildebøker og barns resepsjon*, Diss. Oslo: univ.

Solstad, Trine (2016). *Samtaler om bildebøker i barnehagen: en vei til opplevelse, lek og meningsskapning*. Baseret på forfatterens ph.d-afhandling: "Snakk om bildebøker! En studie av barnehagebørns resepsjon" (Solstad, 2015). Oslo: Universitetsforlaget.

Wissman, Kelly (2017). *Teaching global literature in elementary classrooms : a critical literacy and teacher inquiry approach*. London: Routledge

Yazici, Z. Zeliha, Ilter, B.G, Binnur, Glover, P. (2010). How bilingual is bilingual? Mother-tounge proficiency and learning through a second language. *International Journal of Early Years Education*, 18(3), 259–268.

Bilaga 1

Bilderböcker och barns och personals preferenser

Bilderboksval 9 oktober 2017, Tullportens förskola

Boktitel	Vald av	
Tidholm: <i>Alla får åka med</i>	6 pojkar, varav 4 annat modersmål (killarnas favorit)	6
Cyrén: <i>Vem hämtar vem?</i>	3 flickor, 1 ped (tjejernas favorit)	4
Wallnäs: <i>Åka buss</i>	2 pojkar, 4 ped	6
Mendel-Hartvig: <i>Konrads klänning</i>	2 flickor, 3 ped	5
Saler: <i>Dom som är kvar</i>	2 flickor, 1 ped	3
Salinas: <i>Resan</i>	1 pojke, 3 ped	4
Lima de Faria: <i>Det var inte jag,...</i>	2 pojkar, 2 ped	4
Stalfelt: <i>Alla barns rätt</i>	1 flicka, 2 ped	3
Rafael: <i>Naku, Nakuu, Nakuuu!</i>	2 pojkar	2
Landström: <i>Pim och Pom på natten</i>	1 pojke, 1 flicka	2
Hen: <i>Den lilla röda hönan</i>	1 pojke	1
Lindenbaum: <i>Pudlar och pommies</i>	1 pojke, 1 ped	2
Bengtsson: <i>En hög med snö</i>	1 flicka, 1 ped	2
Endast valda av personal:		
Nilsson Thore: <i>Livet på en pinne</i>	4 ped (personalens favorit)	4
Sanna: <i>Flykten</i>	3 ped	3
Sjögren: <i>Den andra mamman</i>	2 ped	2
Blake: <i>Jag vill inte flytta</i>	1 ped	1
Lindström: <i>Alla går iväg</i>	1 ped	1
Persson: <i>Maximilian och minimilian</i>	1 ped	1
Sjögren: <i>Den andra mamman</i>	1 ped	1

Att personalen förefaller ha fler röster beror på att de fick lista tre böcker, och studera böckerna mer noggrant även med tanke på innehållet. Barnen valde enbart utifrån omslagsbild. Här har inte 4- och 5-åringar åtskiljts.

EJ VALDA AV NÅGON:

Sjögren: *Den dagen*
Sjögren: *Om du skulle fråga Micha* (även arabiska)
Comotto: *Sju miljoner skalbaggar* (svartvit)
Buregren/Mangold: *Kokongs långa resa*
Grähs: *Mehmet och lilla Luna*
Daly: *Ashraf från Afrika*
Tiberg: *Hej rädd*
Tan: *Det röda trädet*
Virke: *Klä på Herr H*